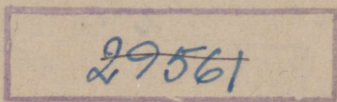
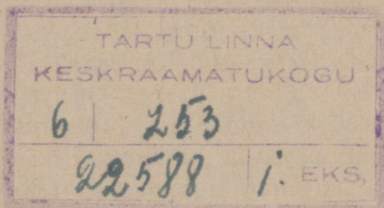

AINO KASPER

TALU HOONED JA NENDE ASETUS

EELDUSI MAANAISE TÖÖ
PAREMAKS KORRALDAMISEKS

TALLINN 1942

PÖLLUMAJAND. KIRJASTUSÜHISTU „AGRONOOM“ KIRJASTUS

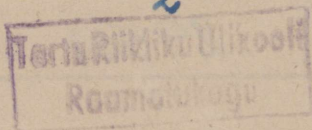
Käesoleva vihu on koostanud Põllutöödirektooriumi maanase töö-
aiade ratsionaliseerimise eriteadlane Aino Kä s p e r.

Kaastööd on teinud: talu hoonete asetuse, õue ja aia
osas ühes asetusplaanidega kodumajandusameti kodukorrastus-aiandus-
konsulent Hele L ü ü s. Elamu sisustuse kavandid ja köögi põhi-
plaanid on kodumajandusameti elamuisustuse eriteadlaselt Harri
V e l b r i l t.

Käsikiri on läbi vaadatud Põllutöödirektooriumi eriteadlaste poolt.

A - 3481

2

161164

Saateks.

Liiga suur töökoormatus maanaise juures, teiselt poolt terav tööjõu puudus maal ning paljudes maades ilmnev tööjõu põgenemine maalt linnadesse on igal pool päevakorrale tõstnud maanaise tööalade ratsionaliseerimise küsimuse. Majapidamishoonete ja tööruumide asetusel ja jaotusel on suur mõju maanaise töö paremale korraldamisele, tema tööjõu otstarbekohasemale kasutamisele ja töö lihtsustamisele, mispärast see küsimus väärrib küllaldast tähelepanu ka meil. Käesoleva töö ülesandeks on anda juhiseid maanaise töö paremaks korraldamiseks otstarbekohase taluhoonete asetuse, ruumide jaotuse ja sisustuse teel. Seejuures on lautade küsimust puudutatud ainult lühidalt, kuna lautade ja nende sisustuse kohta on ilmunud eri raamat („Karjalaudad ja nende sisustus“ — Põllutöökoja väljaanne 1939).

Paljudes talundeis, kus kommunistide rüüstetööde tagajärjel on hooned hävinenud, algavad juba kevadel uute hoonete ehitustööd, seepärast ei olnud aega eeltähendatud küsimuste kohta pikema töö koostamiseks. Loodan aga, et ka käesolev vihk aitab ära hoida suuremaid vigu ehituste teostamisel ning virgutab mõtlema nende küsimuste üle, mis on küll nõnda igapäevased, kuid mida tihti kõige enam unustatakse.

Aino Käsper.

Sissejuhatus.

Kommunistide hävitustöö ja sõja tagajärjel on meil täielikult maha põletatud üle 2000 talumajapidamise, mis tulevad uuesti ülesehitamisele. Nii suure hulga uus- ja ümberehituste teostamine nõuab põhjalikku eeltööd, et nende teostamisel mitte vigu teha, mis ennast pärast mitmele põlvele tunda annaksid.

Et uus- ja ümberehitusi õieti teostada, peavad juba enne selged olema nõuded, mida tuleks pidada silmas maaehituste püstitamisel. Igal talumajapidamisel on oma eri ilme ja oma eri ülesanded, olenevalt talumajapidamise üldarengust ja maastikust. Maaehitused on seotud maastikuga enam kui linnaehitused ja peavad seepärast olema ehitatud maaoludele kohaselt. Meil on küllalt juhtumeid, kus taluelamute ehitusel on eeskujuks võetud suvila- ja alevimaja-tüübilisi ehitusi, mis on meie maakodudele täiesti sobimatud, rääkimata veel nende ebaotstarbekohasusest.

Võrreldes viimaste aastakümnete suurte edusammudega põllumajanduses ja loomakasvatuses, ei ole meie talumajapidamised oma väljaehituselt üldise põllumajandusliku arenguga kooskõlas. Meie rahva majanduslik ja kultuuriline tõus on viimastel aastakümnetel sündinud liiga kiiresti selleks, et talude ehitus-sisustus oleks suutnud sellega sammu pidada. Arenev põllumajandus ja kodumajandus seavad ka hoonete ehituse ja asetuse kohta uued nõuded. Vanades majapidamishoonetes esinevad sagedasti suured puudused, mis tuleks vältida uute ehitamistel. Nii on puudulikud ehitused talumajapidamises tihti majapidamise arenemist tõkestavaiks tegureiks. On ju näit. raske arendađa pimedas, külmas ja puuduliku sisustusega laudas kõrgetoodangulist piimakarja või samasugustes ruumides loota kanakarjalt kõrget toodangut. Halva asetuse ja sisustusega ruumides on ka kõige osavamal ja

teadlikumal perenaisel raske korraldada majapidamist hästi ja otstarbekohaselt.

Otstarbekohane, ajakohane ning omapärane eesti maakodu on siiani välja kujundamata, kuid selle kujundamiseks oleks praegu ülim aeg, kuna meil ligemal ajal tuleb nii palju talusid uuesti- ja ümberehitamisele. Ehituskulud on igale talule suureks koormaks ja katsetamist sel alal ei kannata ükski talumajapidamine.

Maanaine on ehituslikest küsimustest palju rohkem huvitatud kui seda harilikult arvatakse. Maanaise õlgadel lasub terve hulk töid, mille korraldamisele ja läbiviimisele ehitustehniliste küsimuste õige lahendamine suurt mõju avaldab. Maanaise tööpõlluks on majapidamishooned, õu ja aed. Maanaise töö on kord eluruumides, kuid sealsamas juba karjaköögis, laudas või aias. Töö mitmekesisuse tõttu on maanaise tööalade paremale korraldusele suur tähtsus üksikute tööruumide õigel asetusel ja jaotusel, kuna maanaise tööjõud ja ajakulu oleneb suurel määral sellest, missugune on üksikute majapidamishoonete ja tööruumide asetus, suurus ja sisustus. Häa ruumide jaotusega saab palju kokku hoida maanaise tööaega, kuna tal ära jääb hulk ilmaaegseid käikusid. Kui arvestada seda, et maanaine keskmiselt 30 korda päevas peab käima sahvris, siis ei ole see parema tööjõu ärakasutamise mõttes sugugi ükskõik, kui kaugel asub sahver köögist. Hästi ehitatud majapidamishooned on üheks eeltingimuseks maanaise töö paremal korraldamisel ja tema töökoorma vähendamisel. Ainult niisugustes elamis- ja tööruumides, kus otstarbekohasus ja ilu teineteisega on seotud, saab maanaine terveks ja elujõuliseks jääda ja üles kasvatada maanoorsugu, kes on tugev ja terve ning oma maakodu armastav.

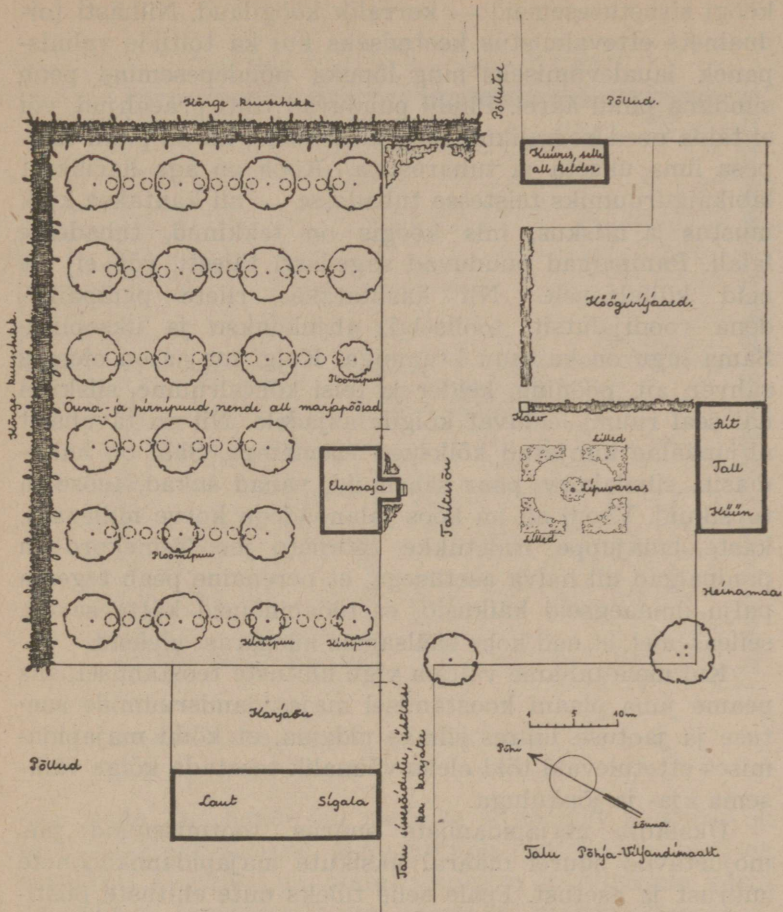
Selleks, et osata meie maakodu paremini korraldada, peame kõigepealt õppima nägema puudusi meie taludes, leidma nende puuduste põhjused ja katsuma neid jõudumööda kõrvaldada. Kui meie talud kavakindlalt ümber korraldatakse, ehitatakse ja sisustatakse, siis muutub ka kindlasti palju meie maakodu väline ilme, siis kujunevad meie kodud kindlasti ka kauniteks.

Sagedamaid puudusi meie taluhoonete juures.

Hoonete asetus ja õu.

Ehitused on paigutatud õuele juhuslikult, ilma mingi kindla plaanita. Nii seisavad sagedasti talu õuel kõrvuti hooned, millel üksteisega töökäigus mingit ühendust ei ole, kuna aga lauda kõrvalruumid asuvad tihti laudast hoopis kaugel. Kui vaadelda meie talumajapidamiste hoonete, eriti vanemate lautade ehitust ja asetust töö otstarbekohasema korralduse seisukohalt, siis peame küll kahjuks sagedasti jõudma otsusele, et neid ka kõige püüdmise peale vaatamata enam eba-otstarbekohasemalt asetada ei oleks saadud.

Talu ainus kaev asetseb keset õue, kus sagedasti käivad joomas ka loomad. Ei aita ka see, kui õu on siin kaevust saadik jaotatud puhas-õueks ja karjaõueks. Talituskäigud suunduvad ikkagi läbi porise ja sõnnikuse karja-aia. Lauda, talli ja tihti elumaja esinegi on sügisel nii porine, et läbipääsmise võimaluste loomiseks tarvitatakse purdeiks puuhalge ja lauaserwi. Loomasööta peab ka tuisu ja külmaga eri hoonetest üle õue kandma. Sagedasti asuvad kõrs-sööda tagavarad hoopis väljas katuse all või kuhjas. Laut ise on sageli külm, poolpime ja selles puudub vajalisemgi sisustus, rääkimata kõrvalruumidest. Nii on perenaine sunnitud elamu köögis piimanõusid pesema ja sigadele toitu valmistama. Kui sigade söötmiseks vajalikud kartulid tuleb keetmiseks kööki kanda üle õue keldrist, kui hekslid lauda peal seisavad, sigadejahud aga aidas, kui sealaut ise asub kaugel teispool õue, siis on sigade söötmine naisele raske töö, mis temalt nõuab palju aega ja tööjõudu. Samuti mõjuvad maanaise tööd raskendavalt ka kõik teised ilmaaegsed käigud, mida maanaine peab tegema üksikute tööde sooritamisel ja mida paljudes majapidamistes parema hoonete ja tööruumide asetusega palju paremini saaks korraldada.

Ebaotstarbekohane õu ja aed.

Puudusi elamus.

Elumaja on ebaotstarbekohase ruumide jaotusega, sisustus on puudulik või jälle talusse hoopis sobimatu, mis omakord ruumide korrashoidu raskendab. Köögis puudub vajalisemgi sisustus, samuti ka vesivarustus ja mustavee ärajuhtimise võimaluski. Ka puudub sageli üks tähtsamaid

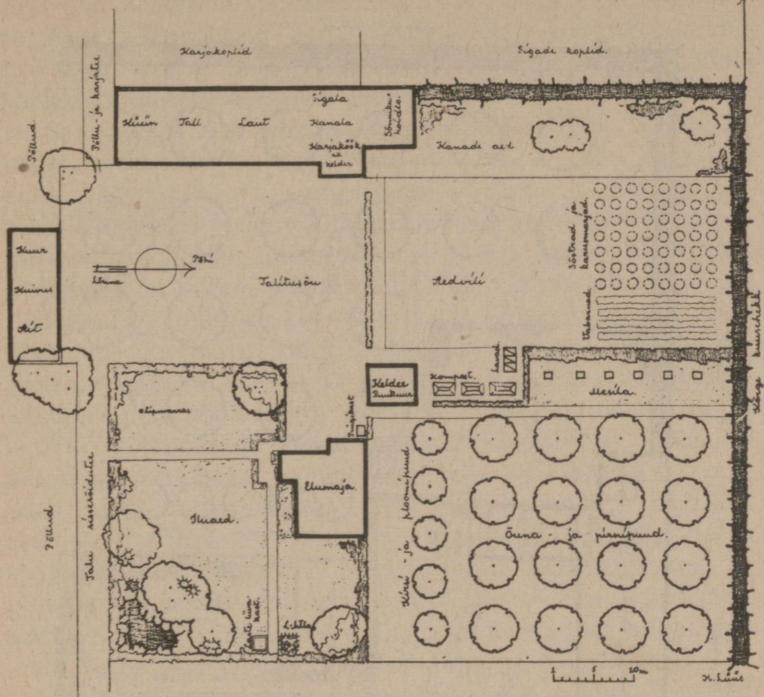
köögi sisustusesemeid — korralik köögilaud. Niihästi toiduainete ettevalmistus keetmiseks kui ka toitude valmistamiseks panek laualeviimiseks ning lõpuks nõudepesemine peab sündima pliidi äärel. Pliidil puuduvad tihti praeahjud, või ei täida need korralikult oma ülesandeid, ka on pliidi tulepesa ilma ukseta ja tuharestita. Köök on aga harilikult läbikäiguruumiks teistesse tubadesse — nii kantakse kõik mustus ja niiskus, mis köögis on tekkinud, tubadesse laiali. Panipaigad puuduvad sagedasti täiesti, või ei ole neid küllaldaselt. Nii kasutatakse riiete panipaikadena voodijalutsit, tooliselgi, ahjukonkse ja uksepiitu. Sama lugu on ka muu kraamiga. Kuigi majas on olemas sahvrid, ait, pööning, kelder ja teisi kõrvalruume, siiski ei näi seal ruumi leiduvat kõigile asjadele. Nii on tavaliselt ahjupäälne kuhjatud kõiksugu esemetega. Sääli on hakkmasin, sibulakorv, paar säarikuid, vanad sukad, toose ja topsikuid. Voodi all on koos jalanõudega korve millegagi, kaste, lauajuppe, riidetükke, tööriistu jne. Teinekord on panipaigad nii halva asetusega, et perenaine peab tegema palju ilmaaegseid käikusid, et tööabinõusid kätte saada, selleasemel, et nad kohe säälsamas käepärast oleksid.

Kui meie tahame vältida vigu ehituste teostamisel, siis peame juba plaani koostamisel majapidamisruumide asetuse ja jaotuse juures silmas pidama, et kõiki majapidamises ettetulevaid töid oleks võimalik teostada kõige väiksema aja- ja jõukuluga.

Üksikute majapidamiste suurus, tootmissuund jne. mõjustavad suurel määral üksikute majapidamishoonete suurust ja asetust. Peale selle tuleks uute ehituste püstitamisel ja paigutamisel arvestada ka üldise korra ja puhuse paremat hoidmise võimalust.

Talu õu ja aed.

Esijoonel nõuab lahendust õue asukoha valiku küsimus ja sellega ühendusesolev hoonete asukohtade kindlaksmääramine. Selle ülesande lahendamisel tuleks selgu-

Otstarbekohane talu õu ja aed lahusehituse juures.

sele jõuda, kas senine õue asukoht ja hoonete paigutus oli küllalt otstarbekohane. Neil juhtudel, kui talu hooned on täielikult hävinud, on otstarbekohane kaalumisele võtta asukoht ja tarviduse korral teostada maade ümberkorraldus.

Õue asukoha määramisel peab enne selge olema krundi kasutamise kava. Õue asukoht peaks olema selliselt valitud, et juurdepääs põldudele ja karjamaadele oleks võimalikult hõlpsad.

Kõige paremaks talu õue tüübiks on osutunud nelinurkne õu, mis on piiratud külgedelt talus olevate hoonetega. Niisugune õuetüüp pakub hääd ülevaadet kõigi hoo-

nete üle, võimaldab hoonete ümbrust otstarbekohaselt planeerida talitusõueks, ilu-, viljapuu- ning köögivilja-aiaks, hõlbustab vedusid õuel üksikute hoonete juure ega takista talutöö mehhaniseerimist. Nelinurkse õue juures paigutatakse elumaja õue lõunapoolsesse külge, mis võimaldab asutada ilu- kui ka tarbeaeda otse maja juure ja majas eneses paigutada eluruume hoone päikese- ja aiapoolsesse ossa. Karjalaut ja muud kõrvalhooned tuleb seepärast paigutada kas põhja, lääne või ida poole, sellest olenevalt, kustpoolt on parem ja lühem ühendus lauda ning elumaja vahel, ning missugusest küljest on lauta kõige soodsam ühendada karjaaia, karjakopli- te, sigade ja kodulindude jooksuaedadega. Seejuures asetatagu laut kas pikuti põhjalõuna suunas või sellega nurgiti, missugune asend tagab lauda siseruumidele kõige parema valgustuse. Võimalus loomi ja kodulinde laudast otse ilma õue läbimata koplitesse ja jooksuaedadesse lasta, teeb talitamise käepäraseks ning võimaldab suurt kokkuhoidu niihästi aja kui ka tööjõu suhtes. Samuti hoiab niisugune korraldus ära õue poriseks tallamise loomade poolt, mis on õue korrashoiu esimeseks põhitingimuseks. Karjalauda asetuse kohta ligemalt leiata „Karjalaudad“ (Põllutöökoja väljaanne).

Ehituste omavahelisel asetusel õuele tuleb silmas pida, et see võimaldaks kõige hõlpsamat talitust ja vähe- mat töökulu. Kuna enamik koduseid töid ja talitusi talus toimub karjalaudas, siis tuleb laut elumaja suhtes nõnda paigutada, et perenaisel oleks kõige otsem ja lühem pääs eluköögist lauta karjaköögi juure.

Kõik ehitused, mis teenivad niihästi elumaja kui ka karjalauta, näiteks juurviljakelder, puukuur, kaev jne. peavad asetsema niiviisi, et neist oleks võrdselt hõlpus juurde- pääs nii lauta kui ka elamusse. Kõige otstarbekohasem on kõik säärased abiruumid — karjaköök, juurviljakelder, piimaruum, kõrs-söödaruum, vankri- ja riistakuur, puukuur, isegi saun ja kuivatis — koondada laudaga ühise katuse alla.

Kui suur tähtsus on töö hõlbustamise seisukohalt üksikute hoonete ja tööruumide asetusel, selle kohta saame

kõige paremini selgusele, kui arvestame välja, kuipalju peab käima maanaine töökäigus üksikute hoonete asetusviiside tõttu.

Esimese meie poolt toodud näite juures, s. o. „Õue ja aia ebaotstarbekohase asetuse“ juures, peab maanaine käima töökäigus üksikute töökohtade vahel keskmiselt 21 km päevas, tähendab 5 tundi asjata käimist päevas maanaise suure töökoormatuse juures. Otstarbekohase hoonete lahus-asetusplaani juures on töökäike 12—14 km päevas, nelinurkse õue juures lahusehitusviisi korral on töökäigu pikkus 10—11 km, koosehituse korral aga ainult 6 km päevas. Loomulikult ei saa maanaise töö olla kuigi viljakas nii pika maa „tühjakäimise“ juures, mida maanaine peab läbi käima päev-päevalt ja aasta-aastalt.

„Kui arvata meie maanaistelt maha kogu selle aja ja need sammud, mis nad otstarbekohaselt korraldatud majapidamise juures oleksid saanud astumata jätta, siis ei jääks neil mitte üksi palju aega üle selleks, et pühendada senisest rohkemal määral tähelepanu korrale ja puhtusele ning oma perekonnale, vaid siis saaksime palju töökäisi lisaks ka välistöödele“ (E. Nõva)*.

Pääle talituse hõlbustamise on majapidamishoonete õigel rühmitamisel nende otstarbe järgi veel see paremus, et see lihtsustab vesivarustuse, mustaveekanaliseerimise ja elektri sisseseadmist talusesse, ära hoides üleliigset kulu pikkade torustikkude ja ühenduste arvel. Seepärast on äärmiselt tülikas, kui mitu eri hoonet pikuti üksteise otsa ehitatakse, mis teeb kaugeks juurdepääsu üksikutele hoonetele. Samuti pole soovitatav õuele üksteise taha või üksteisest liiga kaugemale paigutada hooneid, mis talituse suhtes üksteisega seoses — näiteks keldrit, põhuküüni või kaevu laudast, puukuuri elumajast jne.

*) Kodumajanduspäeva puhul peetud referaat 1939. a.

Koosehituse korral tuleb ehituse elumajapoolne ots paigutada lõuna poole.

Vajalikku tähelepanu tuleb osutada ka talu juurdepääsu- kui ka põlluteede rajamisele. Need tuleb igal juhul nõnda suunata, et suuremate ja mustemate vedude korral, nagu seda on sõnniku-, põhu- ja heinavedu, ei oleks vaja läbi sõita õue elumajapoolsest osast. Niisugune teede asetus hõlbustab tunduvalt üldist korra ja puhtuse hoidmist õuel.

Igas taluõues tuleks otstarbekohaselt lahendada ka mustavee ärajuhtimine ning asetada võimalikult köögikukse lähedale kindlalt suletav prügikast pühkmete, tuha jne. jaoks, mis rändavad prügikastist pikemate vaheaegade järele edasi kompostimulla hunnikusse.

Kuna talu iluaed ei ole mitte ükski meeldivaks ja puhtaks raamiks elumajale, vaid soojal aastaajal ka eluruumide laiendamiseks väljapoole maja kitsaid seinu, siis tuleb ta rajada elamu vahetusse lähedusse. Ei saa anda mingisugust ainumaksvat reeglit iluaia suuruse kohta, kuid selle rajamisel peetagu silmas, et iluaia puhasmuruplats peab võimaldama tarbekorral perenaisel säääl kas kangaid pleegitada või pesu kuivatada. Vastavalt iluaia vabaõhu-eluruumi ülesannetele tuleb ka kõige väiksemaski aias luua taluperele mugav puhkenurk lehtla, aiamajakese või ka lihtsalt mõne hästipaigutatud aiapingi kaudu. Samuti tuleb leida päikesepaisteline ja tuulevaikne koht laste liivakasti, kiige ning mõne muu koduselt valmistatava võimlemisriista jaoks. Ka lipuvarras sobib paremini iluaeda, kus muru, lilled ja põõsad moodustavad talule piduliku raami, kui õue äripäevatalituste jalgu.

Köögiviljaaed kui kõige tööjõunõudlikum aiaosa tuleb rajada võimalikult köögi lähedale, et perenaisel oleks võimalik muu talituse vaheaegadel kergesti aeda tööle pääseda. Töö hõlbustuse seisukohalt on tähtis ka see, et köögiviljaaed ei asuks kaugel kaevust ega juurviljakeldrist. Asetusel ilmakaarte suhtes peetagu silmas, et võrreldes muude aiaosadega köögiviljaaed paigutatakse kõige enam lõunasse, nõnda et hooned ega kõrgemad puud-põõsad tema

eest päikest ära ei varjaks. Kõõgiviljaaia suurus oleneb talupere arvulisest ja ealisest koosseisust. Iga täiskasvanud perekonnaliikme kohta arvestatagu 1 aar, s. o. 100 m² kõõgiviljamaad, lastele eale vastavalt vähem.

Kõõgiviljaaia kõige päikesepaistelisemasse ja tuulevaiksemasse nurka säetagu sisse soojad lavad ja külvipeenrad aedviljataimede ettekasvatamiseks. Lavade käepärasesse lähedusse varutagu maad kompostmulla hunnikutele.

Kõige otstarbekohasem on rajada marjaaed kõõgiviljaaiaga kõrvuti. Nõnda on võimalik 12—15 a. pärast, kui marjapõõsad on vananenud, asutada uus marjaaed senise kõõgiviljaaia kohale, kusjuures vanade marjapõõsaste alune maa pärast vastavat harimist sobib uuesti aedvilja kasvatamiseks. Meil on kahjuks veel võrdlemisi üldiselt levinud marjapõõsaste istutamine viljapuude alla. Aegade uuesti rajamisel tuleks sellest aga hoiduda, kuna see takistab korralikku harimist. Edaspidi peaks meie taluaedades kujunema enesestmõistetavaks reegliks, et marjapõõsad moodustavad viljapuudest lahus omaette marjaaia.

Harilikult asutatakse viljapuuaed ilu- ja kõõgiviljaring marjaaiaast kas põhja või lääne poole. Niisugusel asetusel viljapuuaed oma kõrgete puudega ei varja muude aiaosade eest päikest ära, vaid hoopis vastupidi, on neile hõreda puude asetusviisi peale vaatamata teatavaks tuulekaitseks.

Mesila asukohaks valitagu rahulik, tuulevaikne koht ilu- või viljapuuaias. Mesilaste jälgimise hõlbustamiseks, eriti pereheitmise hooajal, oleks hea, kui mesila on kas eluruumide aknast või õuelt kergesti nähtav. Seejuures tuleb aga alati tähele panna, et mesilat ei asetataks kohta, kus mesilaste lennutee käiks üle igapäevase talituse juures palju kasutatud alade, nagu näiteks talitusõu, kõõgiviljaaed, laste mängunurk, loomade jooksuaed jne.

Õue ja aia kaitsmiseks külmade põhja- ning läänetuulte eest istutatagu nimetatud ilmakaarte poole kõrge kuuseistandus.

Ehitusplaani koostamine ja teostamine.

Uute hoonete ehitamisele asumisel tuleb lasta tingimata valmistada vastavates ehitusnõuande-asutustes hoonete asetusplaani ja elamukavandi ka siis, kui viimast ei nõua ehitusmäärused. Ilma hästi läbi mõeldud ja välja töötatud elamu kavandita pole võimalik ehitada otstarbekohase ruumijaotusega ja sobivas ehituslaadis elamut. Praegu on vastavates määrustes ette nähtud ainult asetusplaani kinditamise vajadus. Kui ehitajal ei ole erisoove asetusplaani suhtes, on tal soovitatav valida mõni standard-asetusplaani.

Talu asetus- ja ehituskavandite saamiseks tuleb pöörduda Põllutöödirektooriumi Asundusameti taluehituste projekteerimise büroo poole, Tallinnas, Lai tän. 34, kas otsekohe või siis asundusameti maakonna ehitusinspektori kaudu, kes asuvad maavalitsuse juures. Aiaplaane on võimalik saada maakonna aianduskonsulentidelt või Kodumajandusametilt.

Ehitusplaani koostamisel tuleks kindlasti ette näha jao-kaupa väljaehitamise võimalus, kuna paljudel majapidamistel raskusi on ehituste korraga püstitamisel. Eluruumide juures peaks väljaehituse võimalus ette nähtud olema ka alumise korra juures.

Kas koosehitus või lahusehitused.

Majapidamishoonete ehituse juures tuleb silmas pidada majapidamise terviklust, et seal kõiki majapidamises ette tulevaid töid oleks hõlpus teostada. Väiksemates ja keskmise suurusega majapidamistes, kuni 20 ha suuruseni, kus majapidamistöid sooritatakse peamiselt oma perekonnaliikmete poolt, peab soovitama maanaise töö ratsionaliseerimise seisukohalt koosehitust, kuna seal on üksikute tööruumide kaugus üksteisest väiksem ja üksikute tööde sidumine üksteisega kergem. Mõjub ju maanaise töö hulga

eriti tunduvalt tööruumide kaugus üksteisest. Suuremates majapidamistes, samuti majapidamistes, kus kasutatakse palgalist tööjõudu, võib eluhoone olla teistest majapidamishoonetest lahus. Lahusehituse korral on teinekord otsustarbekohane ehitada palgalise tööjõu eluruumid ühte karjaköögi ja lautadega.

Ruumide jaotus.

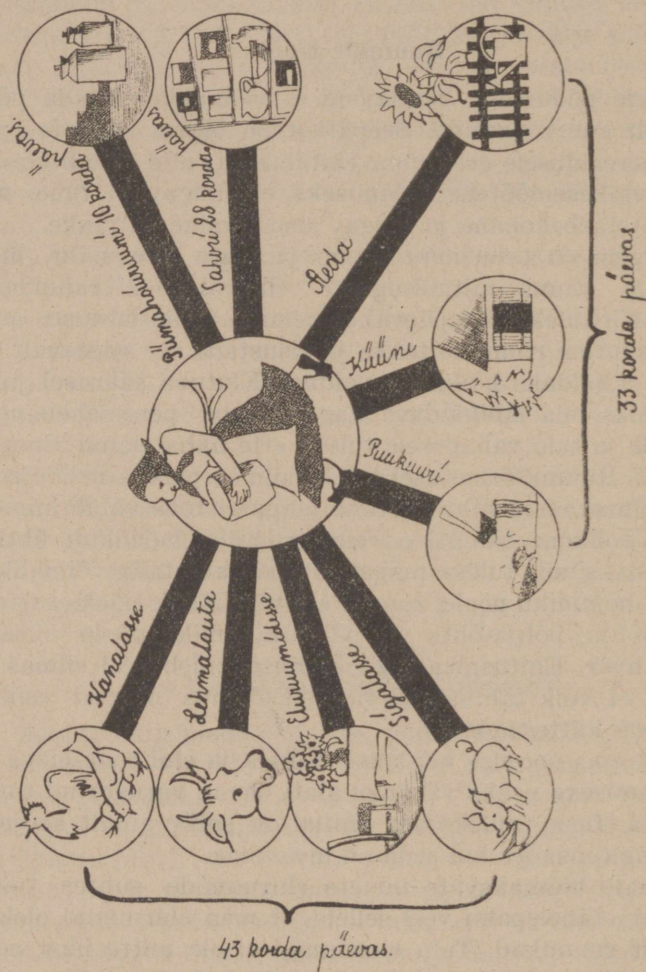
Meie põllumehe kandejõud ei võimalda ehitada põhipinnalt suuri elamuid. Seepärast on õigem loobuda igale elamisavaldusele eri ruumi ehitamisest, mis annab võrdlemisi väikesemõõtelisi, elamiseks ebamugavaid tube, millele otstarbekohane ja mugav sisustamine on raske.

Õigem on taluelamu ruumi jaotuses ette näha mõni suurem ruum mitmesuguste eluavalduste rahuldamiseks. Nii tuleks tänapäeval taluelamu ruumijaotuses määrata suurem ruum elutoaks ja sisustada see vastavalt, nii et ta rahuldaks kõiki eluavaldusi. Elutuba säärasel juhul ei tohiks olla läbikäidav. Magamistuba peremehele-pere naisele ja talu vanaperele tuleks ette näha elamu alumisel korral. Ruumide asetusel tuleks silmas pidada nende sobivust ilmakaarte suhtes. Kuna magamistoas viibib inimene kõige rohkem, samuti on magamistuba harilikult ühtlasi lastetoaks, siis tuleks magamistuba paigutada võimalikult lõuna-hommiku poole, samuti elutuba. Köök tuleks asetada kas põhja, põhja-õhtu või põhja-hommiku poole, niisama ka sahvri. Ehitusplaani koostamisel tuleb veel silmas pidada, et kõik tähtsamad ruumid elamus oleksid esikust kergesti kättesaadavad.

Parema soojuse hoidmise mõttes ja eluhoone eluea pikendamiseks peaks välisuks alati olema varustatud tuulekojaga. Ilma tuulekojata ehitus on sobiv ainult soojema kliimaga maades kui seda on meie maa.

Peale üldmaksvate nõuete eluruumide suhtes tuleks pöörata tähelepanu veel sellele, et maa eluruumid oleksid küllalt ruumikad. Talu eluruumid ei ole mitte üksi perekonnaliikmetele elukohaks, vaid ühtlasi ka tööruumiks,

mispärast linnakorterist ruumikamad peaksid olema. Siin peab jätkuma ruumi peremehe töölaua ja perenaise kangastelgede jaoks. Peale köögi või eluköögi, elutoa ja magamisruumide peaks plaani koostamisel tingimata ette nähtama ka tööruum mustemate tööde jaoks, nagu puutöö,

Lühendage perenaise töökäike.

hobuseriistadeparandus, jalanõudeparandus jne. Talu plaanide koostamisel on see ruum sagedasti hoopis välja jäetud, kuid ta on talus hädavajalik.

Plaani koostamisel tuleks arvestada ka seda, et seal küllaldaselt jätkuks ruumi suurema lastearvu juures (4—5 l.). Talu noorrahvale ja palgalisele tööjõule tuleks ette näha oma magamisruumid, harilikult teisel korral. Ka peaks arvestatama eri ruume või vähemalt nende väljaehitamise võimalust talu „vanade“ jaoks.

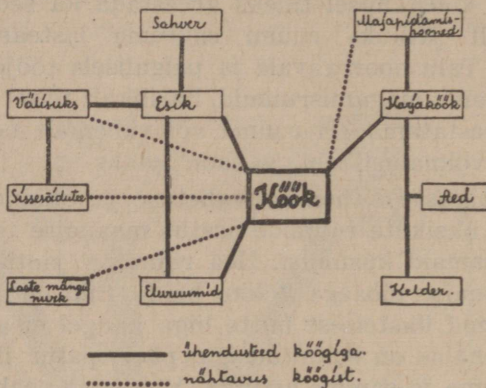
Hea valgustuse, hea õhuvahetuse ja ruumide suuruse kõrval on üksikute ruumide asetus maanaise töö seisukohalt tähtsamaid küsimusi. Hea ruumide jaotusega saab palju maanaise tööaega kokku hoida. Siin on just tähtis, et tööruumid üksteisest mitte liiga kaugel ei asuks, mistõttu maanaine on sunnitud iga päev palju ilmaaegseid käike tegema ja samme astuma. Maanaine peab sagedasti minema oma töökorralduse juures teistesse ruumidesse, kas loomatoidu valmistamiseks, loomatoidu etteandmiseks või ka inimtoidu valmistamiseks tarvilikkude ainete toomiseks. Tuleks seepärast hoolitseda selle eest, et need ruumid oleksid kergesti kättesaadavad perenaisele.

Ruumide asetuse juures on veel oluline, et perenaisel oleks alati hea ülevaade kõigi tööruumide üle. Harilikult on köök ruumiks, kus perenaine viibib kõige enam. Seepärast peab perenaisel köögist hea ülevaade olema sissekäigule, talitusnõuele, lastemängumurule jne.

Kõik teised maanaise tööruumid peavad asetsema seega kogu majapidamisruumide keskkoha, s. o. köögi ümber.

Köök.

Kuna köök on kõigi maanaise tööde keskpunktiks, siis peavad olema kõik tööruumid köögiga hääs ühenduses. Siit peavad olema eluruumid, karjaköök, laut, kelder, tagavararuumid ja aed kergesti kättesaadavad. Köögi halva asetuse tõttu maanaise töö muutub palju katkendlikumaks ja aeganõudvamaks, sel puhul on teisi töid palju raskem

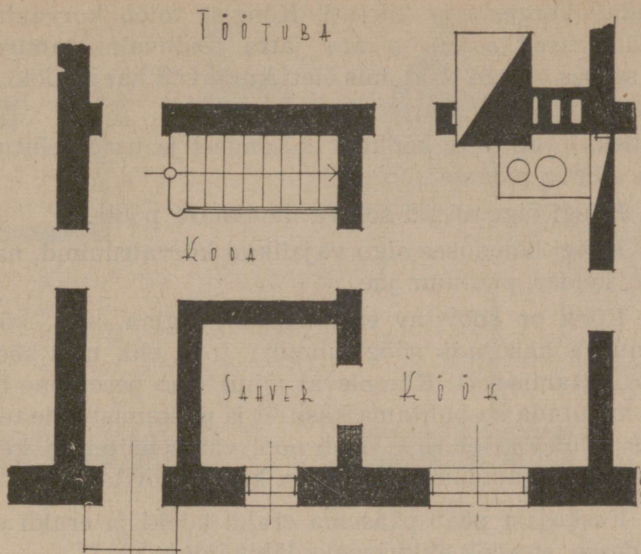
Köök majapidamise keskpunktina.

siduda köögitöödega. Samuti oleks soovitav, et kõik tööruumid asuksid ühel tasapinnal köögiga.

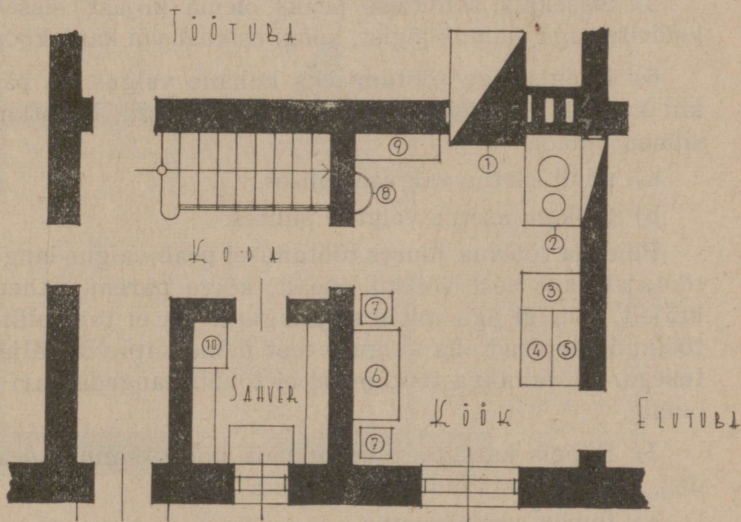
Kööki tuleb küll pidada kõige tähtsamaks tööruumiks elumajas, kuid sellele ruumile on pööratud sageli kõige vähem tähelepanu, selle peale vaatamata, et suurem osa maanaise päevatööst toimub just siin.

Väiksemates ja keskmistes majapidamistes on köök harilikult ka ruumiks, kuhu koguneb kogu perekond söögiaegadel. On vaja palju ettenägelikkust, et õieti ehitada ja sisustada kööki. Köök ei tohi mitte liiga suur olla, kuid ta peab küllalt ruumikas olema kõigi tööde jaoks, nagu toiduvalmistamine ühes söömisega ja nõudepesemine. Kui kööki kasutatakse eluköögina (s. t. ühtlasi söögiroomina) ei tohiks köögi suurus olla alla 15 m², harilikult köögi suurus alla 10—12 m² põrandapinnaga.

Maanaise töö parema korraldamise seisukohalt tuleb luua köögis töötamiseks olukord, et iga töö köögis oleks

Halva põhiplaaniga köök.

Eeltoodud köögi põhiplaan parandatult: 1) leivaahi, 2) pliit, 3) puukast, 4) töölaud, 5) toidunõude ja toiduainete kapp, 6) kapplaud, 7) taburett, 8) valamü, 9) pink, 10) puhastusvahendite kapp.

läbiviidav kergesti ja kiiresti. Köögist tuleb kõrvaldada kõik ülearused asjad ja ära jätta toiduvalmistamisega mitte seoses olevad tööd, mis õieti kuuluvad karjakööki või töötuppa.

Selleks peab uute köökide ehitamisel ja ümberehituste juures silmas pidama:

1) Köögi õige asend sobiva ilmakaare poole.

2) Köögi läheduses olgu vajalikud kõrvalruumid, nagu sahvver, kelder, puukuur jne.

3) Köök on soovitav ehitada eluköögina, s. o. köögi ühte nurka kasutada söögiruumina (orv ehk nišš söögilaua paigutamiseks). Käesoleval juhul saab perenaine töönurka kasutada ka puhtama käsitöö ja paikamistöõde tegemiseks. Eluköögi ehitust tuleb meil väiksemates ja keskmistes maamajapidamistes pidada kõige soovitamaks.

4) Eeskojast peab pääsema eraldi kööki ja eraldi eluruumidesse, et köök ei kujuneks läbikäidavaks.

5) Sissekäik sahvrisse peaks olema kojast, sissekäik keldrisse aga elamuköögist, köögi esikust või karjaköögist.

6) Köögis olgu töötamiseks kohane valgus nii päeval kui ka öhtul, mispärast tuleks ehitusplaani koostamisel silmas pidada:

a) pliidi asetus valguse suhtes,

b) töölaua asetus valguse suhtes.

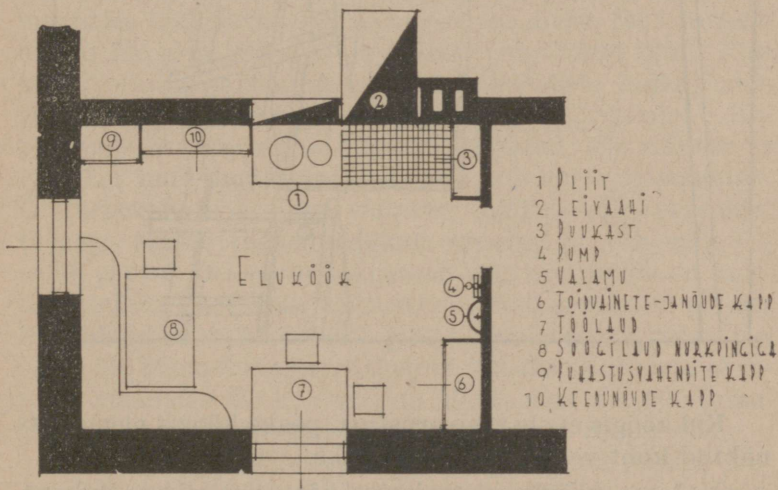
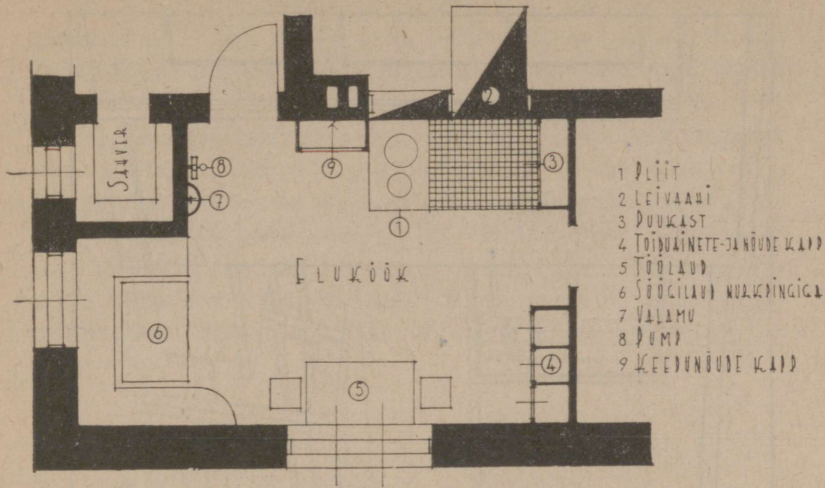
Pliidi ja töölaua juures töötamisel peab valgus langema töötajale kas eest või küljepealt, kõige parem pahemalt küljelt, kunagi aga mitte seljatagant. Ka ei tohi pliit või töölaud varjatud olla valguse eest mõne kapi või väljaehitusega. Ka lambiga töötamisel ei tohiks langeda vari töölauale.

7) Köögis katsutagu rakendada kõiki tehnilisi seadeldisi, mis hõlbustavad tööd köögis:

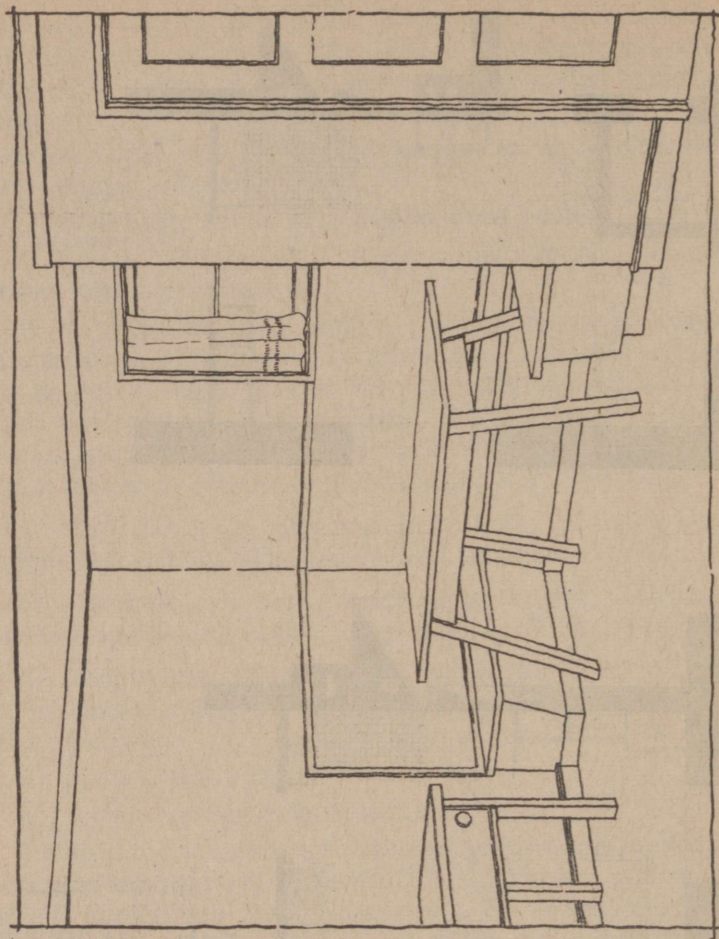
a) täielik vesivarustus,

b) mustavee kanalisatsioon,

c) soojavee paak pliidi juures jne.

Eluköögi ja kõrvalruumide põhiplan.

Sööginurk eluköögis.

Kui köögis ei ole vesivarustust, peaks köögis olema ette nähtud koht veenõu paigutamiseks.

8) Luua köögis ja sealsetes kõrvalruumides olukord, et seal kerge oleks pidada korda ja puhtust. Köögi ehituseks tarvitatav materjal peab olema vastupidav ja kergesti puhastatav.

9) Köögi sisustamiseks tarvitavad esemed olgu paigutatud nii, nagu nõuab seda üldine töö järjekord. Köögi keskkohaks on pliit, mille järele tuleb asetada kõik teised töökohad.

10) Köögis leidugu vastavad panipaigad, mis suuresti kaasa aitavad üldise korra ja puhtuse hoidmiseks. Töö hõlbustuse mõttes on väga tähtis, et kõik panipaigad oleksid võimalikult käepärast, et ära hoida üleliigseid samme.

11) Pliidi soojust tuleks soojamüüri abil kasutada ruumide kütmiseks. Ka on otstarbekohane, kui pliidi soojamüüri on ühenduses kapp tööriiete kuivatamiseks.

Küttekolded.

Maaelamute peaaegu üldiseks veaks on puudulikult ehitatud küttekolded. Halvasti ehitatud küttekolded raiskavad ilmaaegu palju küttematerjali, kuid suurendavad ka maanaise töökoormat. Eriti mõjub maanaise tööd raskendavalt halvasti ehitatud ja valesti paigutatud pliit. Pliit kuulub talumajapidamises nende seadeldiste hulka, mida seal kasutatakse kõige enam ja kõige sagedamini. Kui pliit pole korras, või on halvasti ehitatud, siis raiskab ta iga päev hulk ilmaaegset aega vee ja toidu soojendamisel. Otstarbekohase ja hästi ehitatud pliidiga võib perenaise tööaega säästa tagasihoidlikult arvestatult vähemalt 0,5 tundi päevas. See on ümmarguselt aeg, mis muidu on vajalik 1 lehma päevaseks talituseks. Üksikarvuna ei ole see kokkuhoid suur, kuid aasta jooksul jääks seega perenaisel siiski 18 kümnetunnilist tööpäeva vabaks. Kui meie arvutame maanaise töö kokkuhoidu kõigis meie 140.000 talundis, siis teeb see aastast välja 2,5 miljonit tööpäeva!

Teise tähtsa küsimusena tuleb ajakohaste pliitide juures arvesse kütteinete kokkuhoid. Äärmise tagasihoidlikkusega arvestatult saab hää pliidiga kokku hoida talundis küttematerjali vähimalt 1 kg päevas, see oleks 1 talundi kohta umbes 360—370 kg ehk 1 ruumimeeter kütte-

puid aastas. 140.000 talundi pliitide juures oleks seega aastane sääst kütteinetes 140.000 m³. Ümberarvestatult rahale, hinnates 1 m³ keskmiselt 6 Rmk., oleks seega võimalik kokku hoida otstarbekohaste pliitidega aastas 841.000 Rmk., rääkimata veel kokkuhoiust, mida oleks võimalik saada paremate ahjude ehitamisel. Need on küll arvud, mis igäüht mõtlema peaksid panema meie kütteinete ja metsade säästmiseks! Uusehituste juures tuleks seepärast küllaldaselt tähelepanu pöörata korralikkudele küttekolletele. Korraliku küttekolde puhul saab kasutada ka hagu küttematerjalina, kui need õieti on peenendatud.

Kokkuvõetult võib uuestiehitatava pliidi kohta üles seada järgmised nõuded:

- 1) Küttekolle ehitatagu restiga.
- 2) Küttekolle ei tohi liiga suur olla, mistõttu leek pliidiplaadist liiga kaugele jääb.
- 3) Pliidi ukсед ja klapid olgu suletavad ja kindlad, samuti olgu kogu pliidi pottkividest valmistatud osa pragudeta, korralikult müüritud.
- 4) Siibrid olgu suletult õhukindlad, avamisel aga peavad võimaldama õhutõmbe reguleerimiseks õhuava tekkimist.
- 5) Pliidi juurde kuuluvad hää praeahi ja veesoojenduse nõu.

Häid näpunäiteid ahjude ja pliitide ehituse kohta annab „Pottsepa käsiraamat“ (M. Luht ja A. Veski) ilmunud 1940, K.-Ü. „Tehniline Kirjastus“.

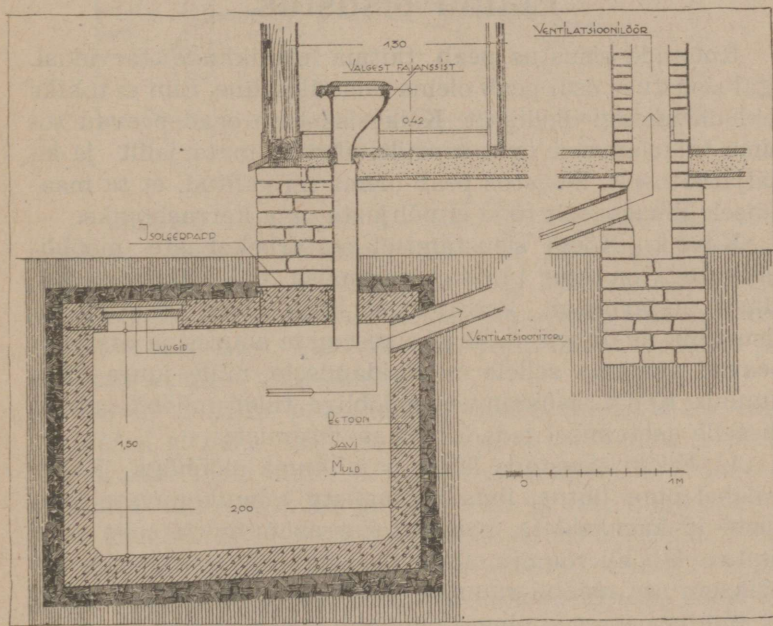
Sahver ja kelder.

Toiduainete hävimise eest hoidmisel ja perenaise töö hõlbustamisel omavad suure tähtsuse sahver ja kelder.

Sahver peab olema köögist kergesti kättesaadav, kuid on soovitatav, et sissekäik sahvrissi ei oleks mitte köögist vaid eeskojast, kuna muidu sahver liiga soojaks läheb. Sahvrit ei tohi paigutada korstna, ahju, käimla ega lauda

kõrvale. Sahver tuleks ehitada põhja poole või põhja-õhtu poole külge, mitte kunagi aga lõunasse. Sahver peab olema kergesti tuulutatav kas akna või õhugaugu kaudu. Põranda pindala ei tohiks olla alla 2—3 m², kõrgus mitte alla 1,75 m. Tähtis on sahrvis otstarbekohane sisustus, mis peab võimaldama toiduainete head paigutust ja ülevaadet.

Kelder peab olema küllalt sügav, et ära hoida suuremaid temperatuuri kõikumisi. Kelder ei tohi olla märg ega üleliiga niiske, kuid ta peab sisaldama niipalju niiskust, et juurvili ära ei kuivaks. Kelder peab omama küllaldaselt aknapinda valgustuseks, kuid aknad ei tohi olla kõrged ja kitsad, vaid madalad ja laiad, et võimalikult vähe päikesevalgust sisse tungiks. Tuleb hoolitseda hea õhuvahetuse eest, kuna muidu ained keldris kergesti mädanema lähevad ja keldris sumbunud õhk toidu-

Käimla põhiplaan.

aineid rikub. Kõige sobivam kuju keldri juures on nelinurkne, kuna see võimaldab keldris kõige parema ülevaate ja kõige parema sisustuse paigutuse.

Käimla.

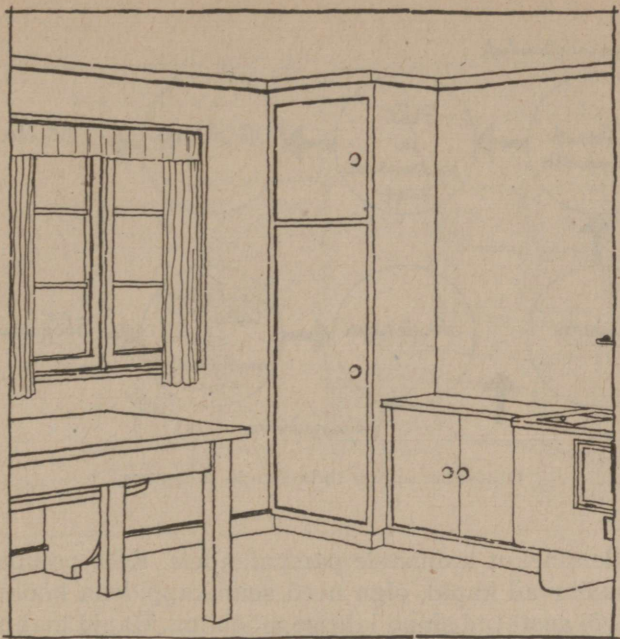
Uus- ja ümberehituste juures tuleb paigutada käimla kindlasti elamu sisse, mitte välja õue. Kartus, et elamusse ehitatud kuiv käimla rikub õhku, on asjata, sest õigesti ja õhukindlalt ehitatud käimla ei haise ega riku õhku. Kui käimla „lõhnab“, siis on süüdi selles oskamatus ehitamisel. Sobivaks asukohaks on käimlale elamus peasissekäigu esik, sest otstarbekohase ruumijaotuse juures pääseb esikust elutuppa, kööki ja magamistubadesse.

Elamu sisustus.

Ruumide sisustus peab täitma elanikkude tarvidusi. Igal sisustuse osal peab olema oma ülesanne. Siin ei tohiks leiduda midagi üleliigset. Kõik sisustuse osad peavad sobima taluelamusse oma vormilt, värvilt, materjalilt ja ka väljatöötuselt. Sisustus peab olema nii valitud, et ta maa- naisele ilmaaegselt tööd ei põhjusta oma korrashoiuks.

Kööki. Köögi sisustamisel otstarbekohaste mööbli- esemetega on suur tähtsus perenaise töö vähendamisel. Hästi otstarbekalt korraldatud köök tuleb kahtlemata sisustada mööbliga, mille üksikesemete suurus ja otstarve peavad vastama sellele majapidamisele, mille juure köök kuulub. Köögi sisustamisel mööbliga tuleb mööbli valikul ja selle asetamisel pidada silmas järgmist:

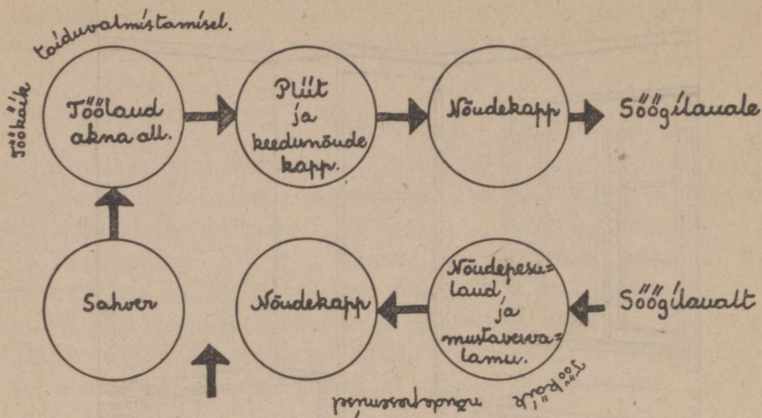
1) Kööki sisustada kõige vajalikuma mööbliga. Köögi mööbel olgu lihtne, ilma igasuguste tolmukoguvate ilustuste ja karniideta, kergesti korrashoitav ja selle värv pestav. Mööbli ruumijaotus olgu hästi läbi mõeldud ja iga väiksem osa mööbli ruumist ja pinnast kasutatud. Köögi sööginurga või niši pingid olgu ehitatud pinkkastina, mida võimalik kasutada panipaigana.

Eluköögi sisustus.

2) Mööbel olgu kööki asetatud järjekorras, mis võimaldaks töökäigu üksikuid toimetusi läbi viia liikudes pidevalt ühes suunas, ilma risti-põiki käikudeta. Kapp, kus hoitakse tagavara-kuivtoiduained, asetsegu käeulatuse kaugusel töölauast. Pliidi lähedal peab olema puukast ja laud nõude käest panemiseks.

Varem oli ja on praegugi veel osaliselt köögis tarvitusel lahtisi riuleid. Lahtine riul aga, kust muidu on küll hõlpus asju kätte saada ja neid sinna paigutada, ei kaitse asju mustumise eest. Köögis olev tolm ja aur, mõnikord ka suits, katab säälsed nõud kleepuva mustuse korruga. Suvel lisanduvad siia veel kärbsed, kes jätavad enesest igale poole jälgi. Sellega perenaise töö kahekordistub, kuna ta peab puhastena riulile pandud asju veel pesema ja puhastama enne tarvitamist. Seetõttu pole sugugi liigne soovi-

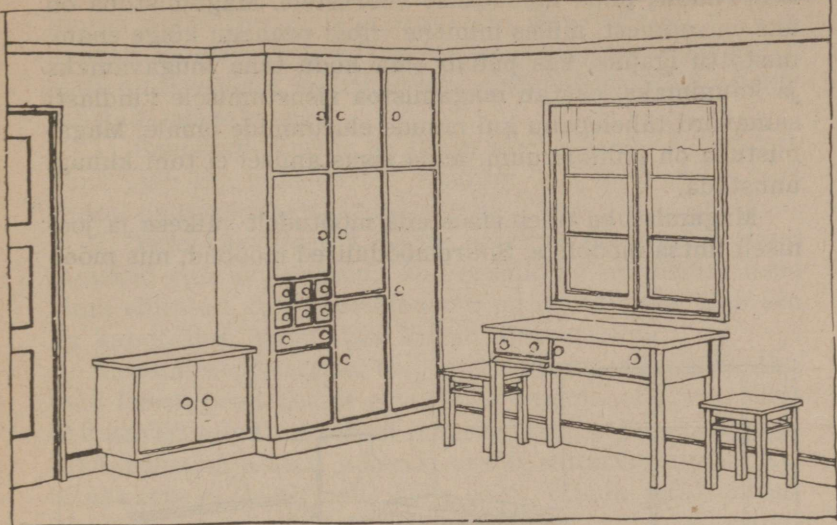
Otstarbekohane töökohtade järjestus.

tada üleminekut kinnistele panipaikadele. Kõik panipaigad olgu suletavad kapid, olgu need seinakappidena kööki ehitatud või asetatud sinna lahtise mööblina. Kapid mahutagu kõiki köögis kasutatavaid keedu-sööginõusid-, tööabinõusid ja köögis tarvitatavaid masinaid. Sagedasti seisavad puhastusabinõud (luuad, harjad, lapid jne.) köögis segavalt kuskil nurgas, kuna nende jaoks eri panipaika ei ole ette nähtud. Kapid, samuti teised panipaigad köögis olgu õhutatavad.

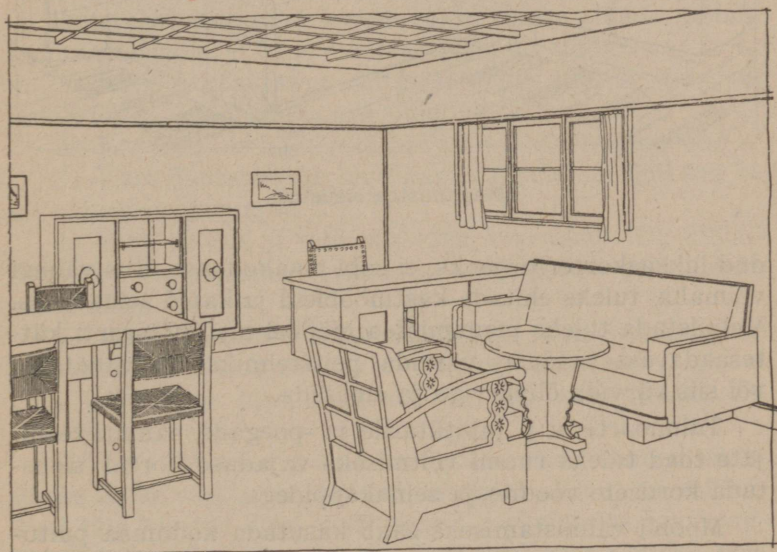
Elutuba taluelamus tuleb sisustada mööbliga nii, et sääll oleks võimalik einestada, töötada ja võtta vastu külalisi. Muretseda tuleb mööbleist kõige hädavajalikum, et vähese kuluga oleks võimalik elutuba sisustada lihtsalt, kuid siiski omapäraselt, kaunilt ja mugavalt.

Mööbli lihtne vorm ei tohi olla labane ega võõrapärane, vaid ta ehitusviis olgu otstarbekohane ja meie maakodu vääriline. Mööbel tuleb valmistada meie kodumaa puidust ja värvida peitstehnikas.

M a g a m i s r u u m. Maal liikudes puutub sageli silma väärkomme — sisustada enamvähem korralikult ainult

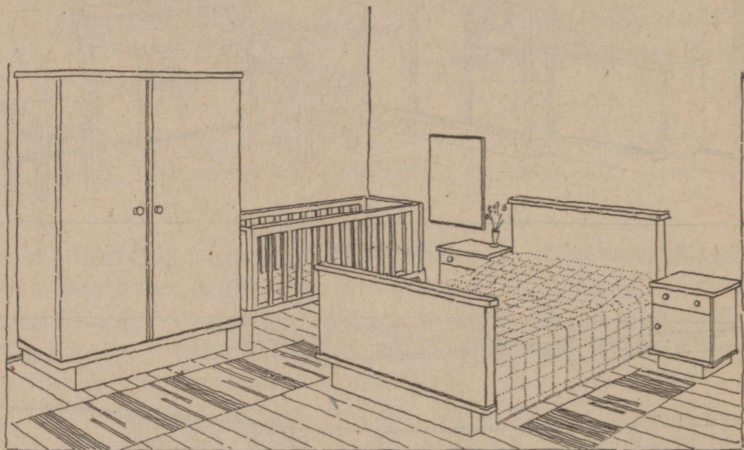
Köögi sisustus.

Elutoa sisustus.

neid ruume, mida näidatakse vöörastele. Magamistuba on üks eluruumest, milles inimene viibib peaaegu kõige enam, mistöttu igäüks, kes püüab oma kodu teha mugavamaks ja kaunimaks, osutab magamistoa sisustamisele kindlasti samavöörd tähelepanu kui muude eluruumide omale. Magamistuba on puhkusruum, mida sisustamisel ei tohi kunagi unustada.

Magamistuba tuleb sisustada mõötudelt väikese ja joo-niselt lihtsa mööbliga. Suuremöödulised mööblid, mis mõel-

Magamistoa sisustus.

dud luksuskorterite jaoks, ei sobi maakodusse. Kus vähegi võimalik, tuleks ehitada kastmööbleid ja kapid seina sisse. Valmistada tuleks magamistoa mööbel meil hõlpsasti kättesaadavast puidust, värvida peitstehnikas ja vahatada, või siis värvida ölivärviga ja emailida.

Talunoorte, s. t. talutütarde ja -poegade, samuti teeni-jate toad tuleks ruumi võitmiseks vajaduse korral sisustada kordsete voodite ja seinakappidega.

Mööbli valmistamiseks saab kasutada kodumaa puitu-dest mäнди, kuuske, kaske, vahert, tamme, saart ja jalakat.

Sisseehitatud mööbel. Uus- ja ümberehituste juures peaks tingimata kasutatama sisseehitatud mööblit niihästi eluruumides, esikus kui ka köögis. Maaoludes on igati otstarbekam suurte eraldi ehitatud kappide asemel eelistada seinakappe:

1) Seinakapi korral on ruum täielikumalt kasutatud, kuna jääb ära kahekordne tagasein, mis toob eraldi kapi korral panipaiga seinast kaugemale.

2) Seinakapi korral ei jää mustuse kogujaiks kapi-taguseid ega kapialuseid. Kui seinakapp on üleval laeni kinni ehitatud, nagu see kindlasti on nõutav, siis jääb ära ka kapipäälne, kuhu ikka kogub ülearust koli.

Sisseehitatud mööbel teeb küll ehituse osalt kallimaks, kuid teiselt poolt peame arvestama asjaolu, et uuesti ülesehitatavad talud nii-kui-nii uut sisustust vajavad. Hinnalt tuleb seinakapp alati odavam eraldi ehitatud kapist. Kui seinakappe ei ole võimalik kohe välja ehitada, tuleb ehitusplaani koostamisel siiski tingimata ette näha võimalusi nende väljaehitamiseks. Eriti tuleks siin arvestada küllaldasid panipaiku pealisriiete ja jalanõude jaoks.

Seinakapi ehitamise korral tuleb silmas pidada mõningaid asjaolusid, et kapp oma ülesandeid täidaks:

1) Kapiks kasutatav materjal olgu täiesti kuiv, et lauad hiljem ei lõheneks ega painduks.

2) Kappi ei ole hää ehitada vastu niisket välisseina.

3) Kapi õhutamiseks olgu kapi külgedel nii ülal kui ka all väikesed õhugaugud.

4) Kapi jaotus ei tohi olla liiga keeruline. On küllaldane, kui kapp kõrguse suhtes on jaotatud ustega kolmeks või kaheks.

5) Kapi sisemine jaotus riiulite ja konksudega peab vastama sinna paigutatavate esemete suurusele. Ka ei tohi seinakapp olla sügavam kui 60 sm, nõudekapp 35—40 sm.

Tööriistade panipaigad. Kõik esemed, mida üheks tööks vajatakse, peavad üheskoos olema, nii et üksikuid töid kiiresti ilma edasi-tagasi jooksmiseta ja otsimiseta oleks võimalik teostada. Igal pool tööruumides pea-

vad olema vastavad tööriistade panipaigad. Tööriistade hoiuruumid hõlbustavad töötamist, kuna nad:

- 1) aitavad kergemini korda ja puhtust hoida,
- 2) hõlbustavad töötamist, kuna kõik tööriistad asuvad koos. Tööriistad peavad olema panipaikadesse nii paigutatud nagu tingib seda töö järjekord. Nii näit. peavad asuma köögis koos kõik tööabinõud, mis on vajalikud:

- 1) toitude valmistamiseks,
- 2) toitude laualeandmiseks,
- 3) Söögi ja keedunõude pesemiseks.

Vesivarustus.

Kui räägitakse maanaise töökoormatuse vähendamisest, siis küll ükski teine abinõu ei ole suuteline sel määral maanaise töökoormatust vähendama, kui just vesivarustuse küsimuse õige lahendamine. Kogutud andmete põhjal juba väikeses talus, kus vett vajavad inimesed ja loomad, kulub veekandmise tööks päevas 1,5—2 tundi. Seda 1,5-tunnist käsitsi veekandmise tööd tuleb maanaisel teha eluaeg iga päev, ja see on suur koormis. Ühtegi teist töö hõlbustust ega mehaanilist abinõu ei kasutata majapidamises nii palju ja nõnda sagedasti kui vesivarustust, mispärast meie tööhõlbustuste soetamisel kõigist masinatest eesõiguse peaksime andma vesivarustusele. Kõiki majapidamises ja loomakasvatuses ettetulevaid töid saab läbi viia seetõttu kergemini ning kõiki töid saab teostada väiksema jõu- ja ajakuluga. Kõige suurem on tarvidus vee järele ja kõige enam kasutatakse vett muidugi karjaulaudas, pesuköögis ja karjaköögis, elamuköögis ja aias, mida tuleb arvestada vesivarustuse küsimuse lahendamisel. Vesivarustuse küsimusega seoses tuleks katsuda lahendada ka soojavee saamise võimalusi, kuna viimane asjaolu aitaks palju maanaise tööd hõlbustada.

Puukuur.

Korraliku sahvri ja keldri kõrval tuleb maanaise töö hõlbustuse seisukohalt veel arvesse küttematerjali hoiu-

ruum. Puukuuri puudumine suurendab tunduvalt maanaise töökoormat, kuid ka materjalide kulu, mispärast uusehituste juures selle ehitamisele ja otstarbekohasele asetusele tuleks pöörata vajalist tähelepanu. Puukuuri võib ehitada eri ehitusena või liita mõne teise ruumiga.

Veise-, sea- ja kanalaut.

Majapidamishoonete hea asetusega ja otstarbekohase sisustusega saaks maanaise töö paremale korraldamisele palju kaasa aidata. Lautade ehituse juures on palju küsimusi, mille õige lahendamine ei vaja mitte rohkem kulu, vaid ainult küsimuse läbikaalumist töö parema korraldamise seisukohalt.

Lauda põhiplaan peab niiviisi olema lahendatud, et iga veiste liik oleks asetatud otstarbekohaselt, et nende talitamine sünniks hõlpsasti, kusjuures talitus peab toimuma pidevalt, ilma takistuseta. Nii peab puhaslaudas sööda ette toomine toimuma ühelt poolt, sõnniku ärasaatmine aga teiselt poolt. Seejuures peaksid karjaköök ja talitusruumid koosehituse keskkohaks olema.

Otstarbekohane karjalaut peab omama veel rea abi- ja kõrvalruume endaga ühe katuse all. Nende kõrval- ja abiruumide asetused peab võimaldama veiste hõlpsat söötmist ja talitust. Tähtsamad kõrvalruumid on: karjaköök, piimaruum, juurviljaruum, siloruumid, talitusruum, kõrssöödaruum.

Karjaköök. Maanaise töö parema korraldamise seisukohalt omab suure tähtsuse karjaköök. Karjaköögil peab olema hea ühendus sigalaga, piimahoiuruumiga, veistelaudaga ja söödahoiu kõrvalruumidega. Karjaköögi juures on soovitatav ette näha veel rida abiruume, nagu sea-kartuli- ja kartulisiloruumid, tööriistade ja karjatalitajate tööriiete panipaigad. Karjaköök ei tohiks liiga väike olla, kuna see sageli tuleb kasutamisele ka pesuköögina, missugune tööruum maal eraldi ehitusena tihti puudub. Karjaköögi nurka saaks sisse seada ka tõstetava vahe-seina või vaheriide taha pesemisnurga või duširuumi.

Piimaruum. Talituse hõlbustamise ja piima väärtuse tõstmise seisukohalt tuleb lauda juurde ehitada piimaruum. Piimaruum peaks asetsema lehmalauda ja karjaköögi läheduses, kuid olgu neist kindlasti seinaga eraldatud. Pääs piimaruumi võib olla otse väljast või jälle puhasesiku kaudu. Sageli on soovitav piimahoiuruumiga ühte ehitada ka jäähoiuruum, kuid viimane võib asetseda ka eraldi.

Juurviljaruum. Harilikult on sigade-juurvilja jaoks kohane ette näha ruum karjaköögi ja sigala lähedal, aga piimakarja jaoks vastav ruum kõrssööda sorteerimiseruumi või põhukuuri juurde. Juurviljaruum peab nii asetsema, et sinna oleks hõlpus juurikaid vedada, kuna väljavõtmine aga peab toimuma samuti kuurist või talitusruumist, mitte aga laudast, sest viimasel juhul läheks juurviljaruum liiga soojaks ja niiskeks.

Silohoidlad. Samuti kui juurviljaruumidki, nõuavad ka silohoidlad hõlpsat juurdepääsu võimalust. Seejärel on soovitav ehitada silohoidla juurviljaruumiga lähestikku. Juurdepääs silohoidlale peaks olema põhukuurist või vaheruumist. Kui silohoidla ehitatakse laudast eraldi, raskendab see tunduvalt söötmist, suurendades töökulu.

Kõrssöödaruum. Karjalauda juures on tarvilik suurem kõrssööda hoiuruum. Vastava ruumi puudumisel lauda juures peab maanaine loomasööta kandma kaugelt, mis iga päev lisab hulga ilmaaegseid käike maanaise töökoormale. Kõrssöödaruumiks võib kasutada nii lauda juurde ehitatud põhuküüni kui ka lauda katusealust ruumi. Kui laudapäälne kõrssööda hoiuruum on ehitatud päalesõiduteega laudalaele, võimaldab see tunduvalt tööpõhiseid kokkuvõtteid nii kõrssööda hoiuruumi paigutamisel kui ka loomade söötmisel. Otstarbekohaselt paigutatud allaviskeluukidega saab siin töökäike palju lühendada.

Sõnnikuhoidla. Puhta lauda korral tuleb lauda juure ehitada ka sõnnikuhoidla, mis peab asetsema võimalikult lauda põhjapoolses küljes ega tohi lauda valgustust varjata. Sõnnikuhoildlasse peab olema hõlpus sõnnikut

saata nii lehmalaudast, sigalast kui ka hobusetallist. Ka peab lauda plaani koostamisel silmas pidama, et laudast oleks hõlpus noorkarja ja sigu sinna lasta.

Töökulu puhas- ja sõnnikulaudas. Iga uue lauda ehituse juures kerkib üles paratamatult küsimus, kas ehitada puhas- või sõnnikulaud. Vaatame siin puhas- ja sõnnikulauda küsimust ainult töö hõlbustuse seisukohalt. Riigi Põllutöökatsejaama tööuurimise Osakonna uurimuste andmed näitavad, et puhaslautades on tööaja kulu söötmiseks üle 20% väiksem kui sõnnikulaudades. Tööaja kokkuhoid on tingitud puhaslauda otstarbekohasemast sisustusest, söödalavadeist ja söödakäikudest. Puhaslaudas pole ajakulu asemete korraldamiseks, sõnniku väljaveoks ja turba allapanemiseks suurem kui sõnnikulaudades, mis on tingitud sellest, et puhaslautades tehakse kogu töö loomade otstarbekohasema asetuse tõttu ühise sõnnikukäigu ääres kiiremini kui sõnnikulaudas. Ka lüpsitööd toimuvad kiiremini puhtas laudas. Karjatöö mehhaniseerimiseks ja ratsionaliseerimiseks on puhaslaudas palju rohkem eeldusi kui sõnnikulaudas. Hulk laudatöid on võimalik mehhaniseerida ja paremini korraldada otstarbekohaste kõrvalruumide ehitamise ja nende soodsa asetusega. Mehaanilistest seadeldistest lauda töö hõlbustamisel puhaslaudas tuleks nimetada automaatjootmist, söötade etteandmist ja sõnnikuveo kärusid, rippraudteed jne. Automaatjootmisel kulub aega 1 looma kohta päevas vaevalt 1 min., kuna aga kaevust käsitsi vee kandmisel aega kulub vähemalt 2—4 min. looma kohta, rääkimata veel talitaja töövaevast vee kandmisel. Kõigil neil põhjusil peaksime meie seal, kus majanduslikud eeldused olemas, eelistama puhaslauda sõnnikulaudale. Ligemaid juhtnööre lautade kohta leiame raamatus „Karjalaudad ja nende sisustus“, ilmunud Põllutöökoja väljaandel.

Saun.

Kõigi teiste majapidamishoonete kõrval ei tohiks meie talus lahendamata jätta sauna küsimust. Saun on meie

taludes tervishoiu seisukohast tingimata tarvilik. Kui küla ehituskavas ei ole ette nähtud ühissauna ehitust, peaks iga talu ehitusplaanis ka saun olema ette nähtud. Sauna võib ehitada kas lahusehitusena või koos kuivatusga, kanalaudaga, karjaköögiga, elamuga jne. Saun ei pruugi olla kuigi suur, kuid kergesti köetav ja käsitatav.

Kasutatud kirjandus.

Köök ja selle sisustamine. Kodumajanduskoja toimetused Nr. 7. Tallinn, 1939.

Karjalaudad ja nende sisustus — A. Volberg, A. Kivimäe, J. Saarsoo — Põllutöökoda 1939.

Hää pliit — perenaise püsiv abiline — M. Kauri „Taluperenaine“ 1940. Nr. 4.

Panipaikadest köögis — M. Kauri „Taluperenaine“ 1937. Nr. 9.

SISUKORD :

	Lk.
Saateks	3
Sissejuhatus	4
Sagedasemad puudused meie taluhoonete juures. Hoonete asetus ja õu. Puudusi elamus	6
Talu õu ja aed	8
Ehitusplaani koostamine ja teostamine. Kas koosehitus või lahusehitused. Ruumide jaotus. Köök. Küttekolded. Sahver ja kelder. Käimla	16
Elamu sisustus. Köök. Elutuba. Magamisruum. Sisseehitatud mööbel. Tööriistade panipaigad. Vesivarustus. Puukuur ...	28
Veise-, sea-, ja kanalaut. Karjaköök. Piimaruum. Juurviljaruum. Silohoidlad. Kõrs-söödaruum. Sõnnikuhoidla. Töö- kulu puhas- ja sõnnikulaudas. Saun	35
